

PÉNZÜGYI SZERVEZETEK
ÁLLAMI FELÜGYELETE
HUNGARIAN FINANCIAL
SUPERVISORY AUTHORITY

A pénzhelyettesítőkről

(tanulmány)

Készítette: Kun János

A tanulmány a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletén folytatott elemző és kutatómunka eredménye. A tanulmány a szerző véleményét tükrözi, így nem feltétlenül esik egybe a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete hivatalos álláspontjával.

2006. november

A pénzhelyettesítők használatának lehetnek kockázatai, nem megfelelő működésük a pénzügyi rendszerrel szembeni bizalmat csökkentheti, ezért indokolt, hogy e pénzügyi termékek szerepével, fejlődésével, kockázataival, kockázataik kezelésével a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete is foglalkozzon.

A tanulmány fő megállapítása, hogy a pénzhelyettesítők társadalmi –gazdasági igényt elégítenek ki, beilleszkednek a pénzügyi rendszerbe. Egyes pénzhelyettesítőre vonatkozó szabályok kialakítása, a szabályok betartásának felügyelete indokolt és szükséges, léteznek azonban olyan pénzhelyettesítők, melyek működésével a központi felügyelet nem összeegyeztethető.

A tanulmány a következőképpen tagozódik. A pénzhelyettesítők csoportosítása után a pénzhelyettesítők kockázatairól, s kockázataik lehetséges kezeléséről ejtünk szót, majd bemutatunk néhány technikai és közgazdasági pénzhelyettesítőt, s foglalkozunk a pénzhelyettesítők lehetséges fejlődésével is. Mind a technikai, mind a közgazdasági pénzhelyettesítők tárgyalása során kitérünk arra is, kinek az érdeke, illetve milyen érdekeket sérthet a pénzhelyettesítők használata.

1. A pénzhelyettesítők csoportosítása

A pénz funkcióinak felsorolása közgazdaságtan vizsgák mentőkérdése. A funkciók: forgalmi eszköz, fizetési eszköz, felhalmozási eszköz, általános értékmérő jól ismertek. E funkciókat a pénz technikai funkcióinak nevezhetjük. (Egyébként e funkciók felsorolása a pénz definíciója is. Pénzről akkor beszélhetünk, ha valamennyi funkciót ellátja.) Van azonban a funkcióknak egy másik csoportja is, amit a közgazdaságtan tankönyvek más helyen tárgyalnak: a pénz gazdasági szabályozó funkciókat is betölt. E funkciókat közgazdasági funkcióknak nevezhetjük.

E gondolatmenet alapján a pénzhelyettesítőket két csoportba sorolhatjuk: a technikai pénzhelyettesítők és a közgazdasági pénzhelyettesítők csoportjába.

A technikai pénzhelyettesítők a pénz hagyományos forgalmi eszköz funkcióját kívánják javítani, a többi technikai funkció ellátására nem vállalkoznak. A pénzhelyettesítőnek megfelelő számlapénz- vagy bankjegymennyiség valahol letétben van. Hitelt technikai pénzhelyettesítőben nem nyújtanak, egyedüli kivétel a hitelkártya. Miután az áru vagy szolgáltatás vásárlója fizetett, az eladó minden tranzakció után a pénzhelyettesítőt készpénzre (általában bankszámlapénzre) váltja. Egyes fajtájuknál arra is lehetőség van, hogy a pénzhelyettesítő birtokosa a pénzhelyettesítőt visszaváltsa készpénzre. A technikai pénzhelyettesítők közgazdaságilag tehát semlegesek.

A tanulmányban az alábbi pénzhelyettesítőkről ejtünk szót:

- Bankkártya
- Széles körben használható elektronikus pénztárca
- Szűkebb körben használható elektronikus pénztárca
- Mobiltelefonnal történő fizetés
- Saját hálózatban fizetésre használható plasztikkártyák
- Parkolás fizetés mobillal
- Pontgyűjtő kártyák
- Étkezési utalvány
- Üdülési csekk
- Egészségkártyák

Bemutatjuk továbbá a mobil bankolást, amely nem pénzhelyettesítő, de annak látszik.

A közgazdasági pénzhelyettesítők a pénz gazdasági szabályozó funkcióját kívánják javítani: serkenteni kívánják a gazdasági aktivitást egy-egy térségben, vagy vállalkozói körben. Egyes fajtái hiteltermeléssel jönnek létre, mások növelik a pénz forgási sebességét. Nagyobb mennyiségben történő elterjedésük növelheti az inflációt, s jegybanki tiltást is maga után vonhat. Jelenleg ez a veszély nem fenyeget, mivel szerepük marginális, s mivel használatuk a hagyományos pénzzel párhuzamos, miközben az értékmérő funkciót a hagyományos pénz látja el.

A tanulmányban néhány, az 1929-33-as gazdasági válság során keletkezett, azóta megszűnt pénzhelyettesítő bemutatása után ismertetjük egy svájci bank pénzhelyettesítőjét, amely több mint hetven éve működik. Ezután néhány, a nyolcvanas években létrejött, ma is működő pénzhelyettesítőt mutatunk be, majd hat magyarországi próbálkozást. Végül felhívjuk a figyelmet egy további, a közeljövőben esetleg megvalósuló pénzhelyettesítőre.

Pénzteremtésre a pénzhelyettesítők általában nem alkalmasak. Nem teremtik a pénzt, csak helyettesítik. Jelentős kivétel a hitelkártya: ha a hitelkártyával vásárolunk, hitelkeretünk terhére pénzt teremtünk. A közgazdasági pénzhelyettesítők egyes fajtái hiteltermeléssel jönnek létre, tehát a pénzteremtéshez hasonlóan kívánják növelni a gazdasági aktivitást.

Pénzügyi közvetítési funkciót (megtakarítások közvetítését a hitelt felvevők felé) közvetlenül szintén csak a hitelkártya lát el. A technikai pénzhelyettesítők általában úgy jönnek létre, hogy a pénzhelyettesítőnek megfelelő pénzügyi összeget a pénzhelyettesítő kibocsátója a kibocsátáskor megkapja. Amíg a pénzhelyettesítő forgalomban van, a kibocsátó az összeget befektetheti, a pénz így bekerül a pénzügyi közvetítő rendszerbe. Tehát az egyéb technikai pénzhelyettesítők közvetve ellátnak pénzügyi közvetítési funkciót.

A technikai pénzhelyettesítők - a hitelkártya kivételével – betétjellegű gazdasági tartalmat valósítanak meg, míg a közgazdasági pénzhelyettesítők hiteljellegűt.

2. A pénzhelyettesítők kockázatai, a kockázatok kezelése

Ha valaki technikai pénzhelyettesítőt vásárol, pénzt helyez el annál az intézménynél, amely a pénzhelyettesítőt kibocsátja. (Kivétel a hitelkártya.) A pénzzel azonban a pénzhelyettesítő kibocsátója nem rendelkezhet úgy, mint sajátjával, azt át kell adnia annak, aki a pénzhelyettesítőt készpénzre kívánja váltani. E pénzhelyettesítők kockázatát az határozza meg, hogy mennyire biztonságos helyen van a pénzhelyettesítőnek megfelelő számlapénz, mennyire valószínű, hogy a pénzhelyettesítő birtokosa hozzájut a pénzhelyettesítőnek megfelelő bankszámlapénzhez. (A technikai biztonsággal, tehát hogy mennyire biztonságos maga a tranzakció, a tanulmány nem foglalkozik.) Amennyiben a felügyelet indokolt, a pénzhelyettesítőt kibocsátó intézményt kell felügyelni, illetve szabályozni, s ennek keretében azt, hogy a pénzt mennyire biztonságos, mennyire likvid eszközben tarthatja, illetve hogy a pénz milyen hányadát kell biztonságos és likvid eszközben tartania.

Ha a pénz fölött bank vagy takarékszövetkezet rendelkezik, a kockázat nem magasabb, mint bármely bankműveleté, külön szabályozást nem igényel. Ha nem, azt kell vizsgálnunk, hogy a pénzhelyettesítő milyen áruk, szolgáltatások vásárlására alkalmas. Ha egyetlen cég áruinak, szolgáltatásainak vásárlására, a pénzhelyettesítő voltaképpen az előleg levásárlásának módja. Miként az előleget elfogadó cégekkel szemben általában nem állítunk prudenciális követelményeket, akkor sem indokolt ilyen követelmények állítása, ha az előleg levásárlása

egy pénzhelyettesítővel történik. Széles ügyfélkör esetén azonban megfontolandó a prudenciális szabályozás.

Ha több cég áruja, szolgáltatása is megvásárolható a pénzhelyettesítővel, inkább felmerülhet prudenciális követelmények előírása. Ha az elektronikus pénz kibocsátójának fő tevékenysége a kibocsátás, a követelmények előírása egyértelműen szükséges. Erről az elektronikus pénzt kibocsátó szakosított hitelintézetekről szóló 2004. évi XXXV. törvény rendelkezik. Ha a kibocsátás döntően a kibocsátó saját árujának, szolgáltatásának értékesítése érdekében történik, s az egyéb cégek által történő elfogadás csak mintegy melléktermék, a szabályozásra a fizetési szolgáltatásokról szóló EU direktíva adaptálása keretében nyílik lehetőség.¹

Megfontolandó az is, hogy az elektronikus pénzt kibocsátó vállalkozás jellege szerint tegyünk-e különbséget abban, hogy vonatkozzon-e rá szabályozás. Például érdemes-e felügyeléssel foglalkozni olyan cég esetén, amelynek alaptőkéje több nagyságrenddel meghaladja a nem előlegként funkcionáló kint lévő elektronikus pénz mennyiségét. A felügyelés szükségességének meghatározásánál az is szempont lehet, hogy mely pénzhelyettesítők esetén jelentkezik társadalmi elvárás a PSZÁF által történő felügyeletre.

A fentiek alapján egyértelműen szükséges a bankkártya, s a Magyarországon még nem működő, szélesebb körben elfogadott elektronikus pénztárcát kibocsátó vállalkozások prudenciális szabályozása.

Megfontolandó a szűkebb körben használatos elektronikus pénztárcát, a mobiltelefonnal történő fizetést, a saját hálózatban fizetésre használható plasztikkártyákat és az étkezési utalványokat kibocsátók szabályozása. A lehetséges álláspontok:

- A kibocsátókat fizetési intézményeknek nyilvánítjuk, s prudenciális szabályokat írunk elő.
- Meghatározásra kerül, hogy a pénzhelyettesítő elfogadásáról szóló szerződést csak olyan határidővel mondható fel, hogy az elektronikus pénz birtokosa fel tudjon készülni a változásra. (A szabályozás fogyasztóvédelmi jellegű, nem a Felügyelet alkotná.)
- Meghatározzuk, hogy a pénzhelyettesítő kibocsátója a pénzhelyettesítőnek megfelelő készpénzt egy speciális bankszámlán tarthatja, s a számláról csak meghatározott célú kifizetések lehetségesek. A számla forgalmát a számlát vezető hitelintézet ellenőrizné.²
- Semmilyen szabályozást nem írunk elő.

Nem szükséges a pontgyűjtő kártyákat, az üdülési utalványokat, s a jelenleg működő egészségkártyákat kibocsátók szabályozása. Elképzelhető azonban olyan egészségkártya, amelynél szabályozás szükséges.

A közgazdasági pénzhelyettesítők kockázata, hogy az elfogadói kör szétesik, s a pénzhelyettesítőt nem lehet árura, illetve szolgáltatása cserélni. Prudenciális követelmények előírása azonban nem szükséges, mivel e pénzhelyettesítők általában önszerveződéssel jönnek létre, s a tagok szolidaritásán alapulnak. Kivétel a melléklet 3. pontjában bemutatott, egy

¹ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market and amending Directives 97/7/EC, 2000/12/EC and 2002/65/EC -, Presidency compromise proposal Brussels, August 28. 2006.

² Van példa arra, hogy a hitelintézetek ügyfelükkel szemben ellenőrzési funkciót látnak el. Ilyen példa a pénzműködés megelőzésével kapcsolatos hitelintézeti tevékenység, s a letétkezelés.

svájci bank által működtetett pénzhelyettesítő, amelyet hatvanezren használnak, valamint az, a még nem kihasznált lehetőség, hogy egy önkormányzat jövőbeni bevételei terhére bocsát ki pénzhelyettesítőt. Erről ugyancsak a melléklet 3. pontjában számolunk be.

3. Technikai pénzhelyettesítők

A technikai pénzhelyettesítők bárki számára hozzáférhetők, aki a használatához szükséges eszközzel rendelkezik.

3.1. Érdek és ellenérdek

A technikai pénzhelyettesítők kibocsátó, a birtokos és az elfogadó számára egyaránt haszonnal járnak.

- A birtokos számára haszon, hogy a fizetést egyszerűbben, gyorsabban, vagy kevesebb kockázattal tudja lebonyolítani, mintha készpénzzel fizetne. A pénzhelyettesítő használatával visszatérítéshez, jutalomponthoz is juthat.
- Az elfogadó számára előnyös lehet, hogy mentesül a készpénzkezelés költségétől és kockázatától, (bár ezt ellensúlyozhatja, hogy a pénzhelyettesítő használatának is van költsége és kockázata,) illetve, hogy a fizetési lehetőségek diverzifikálásával vásárlói körét bővítheti.
- A kibocsátó számára haszon az elfogadótól, illetve esetenként a birtokostól beszedett díj, jutalék, illetve, hogy a kibocsátás révén alacsony kamatozású, vagy kamatmentes hitelhez jut.
- A pénzhelyettesítő használata csökkenti a készpénzhasználatot, tehát csökkenti a készpénzkibocsátás jegybanki nyereségét, a seigniorage-t. A jegybanki nyereség a költségvetésbe kerül, tehát a pénzhelyettesítők használata a költségvetés bevételeit csökkenti. (Amennyi kamatmentes hitelhez jut a pénzhelyettesítő kibocsátója, annyi csökken a jegybank kamatmentes hitele.) Ennek ellenére, nem tapasztalható, hogy a pénzhelyettesítők használata elé akár a jegybankok, akár a költségvetés akadályokat gördítene. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a birtokos és az elfogadó számára jelentkező előnyt olyan társadalmi haszonnak tartják, ami nagyobb, mint a seigniorage-veszteség.

3.2. A technikai pénzhelyettesítők fajtái

3.2.1. Bankkártya (plasztikkártya)

Ez a leggyakrabban használt pénzhelyettesítő. Hitel- és betéti kártya formájában létezik. A bankkártyák használata, szabályozása – a kártyák elterjedtsége miatt – nem igényel bővebb kifejtést. Említendő azonban az a magyar gyakorlatban még nem előfordult lehetőség, hogy nem hitelintézet bocsát ki bankkártyát. Mivel a bankkártyák használata elterjedt, s nem várható el, hogy a bankkártyák kockázati szintje között a lakosság különbséget tegyen, - ha a kártyakibocsátásra nem-hitelintézeteknek lehetőségük lesz - az esetleges nem hitelintézeti bankkártya-kibocsátók számára prudenciális követelményeket kell megállapítani, s tevékenységüket felügyelni kell. Erre a Fizetési intézmény irányelv-tervezet elfogadása után, az adaptálás során lehetőség lesz. Megfontolandó, hogy az OBA a fizetési intézményeknél elhelyezett számlaegyenlegeket is védje.

3.2.2. Széles körben használható elektronikus pénztárca

Magyarországon még nem működik. Megjelenésében hasonlít a bankkártyára, az információt egy, a kártyán elhelyezett chip tárolja. Kisebb összegű fizetésekre használják. Lehetőség van arra, hogy a bankkártya elektronikus pénztárca funkciót is ellásson, az ilyen kártyákon két információhordozó van elhelyezve, a bankkártyaé és az elektronikus pénztárcaé. A rendelkezésre álló összeget az elektronikus pénztárca tárolja, a fizetéskor tehát nem jön létre kapcsolat az elfogadóhely és a kártyabirtokos bankszámlája között. Ez a fizetés költségét és idejét csökkenti. Míg a bankkártyával történt fizetést utólag rekonstruálni lehet, az elektronikus pénztárca személytelen. Elektronikus pénztárcával való fizetéskor ezért nincs lehetőség utólagos reklamációra, ami az elfogadó számára további előny a bankkártyával történő fizetéshez képest. A fizetéskor az összeg átkerül a kártyáról az elfogadó gépére, s nap végén az elfogadó az elektronikus jeleket bankjánál beváltja, s bankszámlájára helyezi. Bankkártyával való fizetéskor ezzel szemben a reklamáció lehetősége miatt az elfogadó számára az összeget csak néhány nap késéssel írják jóvá. A rendszer üzemeltetését a bank számára az teszi kifizetődővé, hogy az elfogadó jutalékot fizet. (A jutalék kevesebb, mint bankkártya-elfogadás esetén. Mivel a készpénz-kezelésnek is vannak költségei, az elektronikus pénz elfogadása a készpénz elfogadásánál kevesebb költséggel járhat az elfogadó számára.)

Az elektronikus pénztárcát általában ATM-ekben, a kártyabirtokos folyószámlájáról történő utalással töltik fel, de lehetőség van készpénzt elfogadó automatánál, vagy bankfiókban történő feltöltésre is. Míg a folyószámla-egyenleg után a bank általában fizet egy minimális kamatot, az elektronikus pénztárca számla egyenlege után nem, hiszen – lévén a pénz személytelen – nincs kinek kamatot fizetni.

Ha az elektronikus pénzt a kártyabirtokos bankja bocsátja ki, a bank mérlegében a kibocsátott összeg átkerül a kártyabirtokos folyószámlájáról az elektronikus pénztárca számlára. Ha nem a kártyabirtokos bankja bocsátja ki az elektronikus pénzt, annak a banknak az ügynökeként tevékenykedik, amely az elektronikus pénzt kibocsátja.³ A kártyabirtokos folyószámlájáról lekerülő összeget átutalja a kibocsátó bank számlájára, s a kibocsátó bank forrásai között megnő az elektronikus pénztárca számla állománya.

Egyik eset sem igényel külön prudenciális szabályozást, hiszen az elektronikus pénztárca számla ugyanúgy banki forrás, mint bármely más folyószámla, legfeljebb több rajta a mozgás.

Bár elképzelhető, hogy egy országban több bank által kibocsátott elektronikus pénz is forgalomban van, s elképzelhető olyan elfogadóhelyek kialakítása, amelyek több bank által kibocsátott elektronikus pénzt is tárolni tudnak, valószínű, hogy egy országban egy-két elektronikus pénz kerül bevezetésre. Ekkor vagy abban állapotodnak meg a bankok, hogy mely bank bocsásson ki elektronikus pénzt, vagy közösen létrehoznak, illetve elfogadnak egy önálló intézményt az elektronikus pénz kibocsátására. Ha ez az intézmény nem bank, Magyarországon az elektronikus pénzt kibocsátó szakosított hitelintézetéről szóló törvény prudenciális szabályait kell alkalmazni.

A törvény – összhangban a vonatkozó 2000/46 EK irányelvvel – megtiltja, hogy a szakosított hitelintézet hitelt nyújtson, s meghatározza azokat az eszközöket, amelyekben az ügyfélvagyon tartható. Az előírt alaptőke-követelmény (legalább 300 millió Ft, de a kintlévő

³ A gyakorlatban az elektronikus pénz ebben az esetben a kártyabirtokos bankja hozza létre, a kibocsátó bank megbízásából.

elektronikus pénzállomány legalább 2%-a) túlságosan szigorúnak tűnik, de mivel ez az irányelvben is szerepel, megváltoztatására nincs lehetőség.

Elképzelhető, hogy egy ország nemzeti bankja bocsátja ki az elektronikus pénzt, vagy az euró-övezet nemzeti bankjai közösen, ezzel a megoldással azonban nem élnek.

3.2.3. Szűkebb körben használható elektronikus pénztárca

Működésére már Magyarországon is van példa. Egyes egyetemeken a diákigazolványokon lévő chipkártyákat használják erre a célra. A kártyával az egyetemen belül, illetve az egyetemmel szerződött boltokban lehet fizetni. A kártyával lehet például a hallgatók számára hozzáférhető fénymásoló gépeket működtetni, a fénymásolás díját a gép a kártyáról levonja. A kártyát az egyetem gazdasági osztálya, vagy kijelölt bankautomaták töltik fel.

A pénztárcának több virtuális zsebe van: a jegyzettámogatást például egy olyan zsebbe töltik, amelyből az egyetemmel szerződést kötött boltokban csak jegyzeteket lehet vásárolni. Egy másik zsebbe az utazási költségtérítés tölthető, amely csak az egyetemmel szerződött közlekedési vállalatok számára hozzáférhető.⁴ Ilyen feltöltésekkor a pénz addig az egyetem számláján marad, amíg az egyetemmel szerződést kötött elfogadóhely az elektronikus pénzt be nem váltja.

Ha a pénztárcát a diák a saját bankszámlájáról tölti fel, az elektronikus pénz az általános zsebbe kerül, ahonnan például üdítőital vásárolható. Ekkor a pénz addig a banknál marad, ameddig az üdítőital forgalmazó az elektronikus pénzt a banknál be nem váltja.

Elektronikus pénztárca működik egyes strandokon is. A vendég a jegy vásárlásakor egy vízhatlan karkötőt kap, amelyre a strand területén elkölteni kívánt összeget feltöltik. A strand területén lévő boltok a vásárláskor elköltött összeget a karkötőről levonják, s a nap végén a strand pénztárától a pénzt megkapják. A fel nem használt összeget a vendég távozáskor visszakapja.

A rendszerek kockázatosak az elektronikus pénz birtokosa és az elfogadó számára is. Az elektronikus pénzt elfogadó ugyanis nyitva szállít az elektronikus pénz birtokosának, az elektronikus pénz átadása a szállítás elismerését jelenti, s az elfogadó az ellenértéket az elektronikus pénz kibocsátójától, például az egyetemtől, később kapja meg. A szállító a szerződés megkötésekor kockázatot vállal, de ez a kockázat nem különbözik a gazdasági tevékenység általános kockázataitól (például attól, hogy egy kőműves munkát végez az egyetemen, s az egyetem nem fizeti ki a számlát). Előfordulhat, hogy a kártya birtokosa nem tudja elektronikus pénzét beváltani, mert a partner felmondja a szerződést, például azért, mert a kibocsátó egy korábbi számlát nem fizetett ki. A kockázat mérséklése érdekében e kibocsátókat is fizetési intézményeknek minősíthetjük, s a vonatkozó EU irányelv elfogadása, illetve a magyar szabályozásba történő adaptálása után megállapítandó prudenciális követelmények e kibocsátókra is vonatkoznának. Úgy is gondolkozhatunk azonban, hogy szabályozás nem szükséges, mivel a szereplők ismerik egymást, ezért a kockázatokat a szerződések megkötése előtt fel tudják mérni.

3.2.4. Mobiltelefonnal történő fizetés

A mobiltársaságok által az utóbbi időben kifejlesztett megoldás. Jelenleg többek között mozijegyek, csengőhangok, mobiltelefon-logók, autópálya-matricák, szerencsejátékok,

⁴ Ld.: www.diakigazolvany.hu

szavazások, apróhirdetés-elhelyezések vásárolhatók mobillal. A T-Mobile-nak és a Pannonnak jelenleg 56 szerződött partnere van, akiknek áruját, szolgáltatását mobillal lehet megvásárolni, s tőlük 18 féle áru és szolgáltatás vásárolható.⁵ A szerződések szerint a mobiltelefon birtokosa az áruhoz, illetve szolgáltatáshoz azonnal hozzájut, a telefontársaság az ellenértéket a hónap végén fizeti ki. Az áruhoz, szolgáltatáshoz való hozzájutás vagy egy emelt díjas SMS-sel történik, vagy több SMS küldésével illetve fogadásával (autópálya-matrica).

Az áruk vásárlása előfizetéses és kártyás mobillal is lehetséges. A T-Mobile-nál külön egyenleg feltöltése szükséges a mobil vásárláshoz, míg a Pannon (bizonyos típusú feltöltések esetén) biztosítani tudja, hogy a mobiltelefonálásra is felhasználható egyenleg vásárlásra is felhasználható legyen. A T-Mobile is tervezi ennek a – vásárlók számára előnyösebb – módszernek a bevezetését, ehhez azonban technikai fejlesztésekre van szüksége. Ezért jelenleg a T-Mobile kártyás telefonjait jóval kevesebben használják vásárlásra, mint a Pannonéit.

Előfizetés esetén a mobiltelefon birtokosának nincs kockázata: a mobiltársaság hitelezi az áru- vagy szolgáltatásvásárlást. Van kockázata a telefontársaságnak: előfordulhat, hogy valaki vásárol, majd nem egyenlíti ki mobilszámláját. (Ez ellen a mobiltársaság úgy védekezhet, hogy rosszabb bonitású ügyfeleit kizárja a vásárlásból. Ilyen védekezést a társaságok jelenleg nem alkalmaznak.)

Kártyás mobil esetén a telefon birtokosának van kockázata: előfordulhat, hogy azért töltötte fel a mobilját, mert valamilyen árut vagy szolgáltatást akart vásárolni, közben a mobiltársaság csődbe megy, vagy az eladó felmondja a szerződést a mobiltársasággal, s a vásárlást nem tudja megvalósítani. (Mivel a mobiltelefonokat döntően telefonálásra használják, nagyobb kockázat, hogy a feltöltött kártya a mobiltársaság csődje után telefonálásra sem használható, ez azonban, mivel nem pénzügyi, hanem kereskedelmi kockázat, kívül esik vizsgálatunkon.)

Mindkét esetben ugyanaz a kockázata az áru vagy szolgáltatás eladójának: ha a mobiltársaság az áru eladása, illetve a szolgáltatás nyújtása és a fizetés közti időszakban csődbe megy, nem jut pénzéhez.

A kockázatok értékeléséhez, illetve az ellenük való védekezés meghatározásához látnunk kell: ha még elő is fordul az a valószínűtlen esemény, hogy egy mobiltársaság csődbe megy, ez minden bizonnyal nem úgy történik, hogy egyik percről a másikra elsötétülnek a társasághoz kapcsolt mobiltelefonok képernyői. Az ilyen nagy állóeszköz-állományt használó vállalatok a felszámolási eljárás alatt is működnek, miközben folynak a tárgyalások a cég átvételéről. Példa erre a Csalagút, amelyben zavartalanul száguldoztak a vonatok a La Manche csatorna alatt, miközben a részvényeket leértékelték, s más tulajdonosoknak adták el. Mivel e cégek legnagyobb kiadásai a bankhitel-törlesztés, illetve a kamatkidadások, valószínűleg először a bankokkal szemben lesz elmaradásuk, s egyéb kötelezettségeiket megpróbálják teljesíteni, hogy hírnevük, amely maga is piaci érték, a legkevésbé csorbuljon. E cégeket különben a hitelminősítők folyamatosan értékelik, tehát a pénzügyi helyzet romlása hosszabb időszak alatt érzékelhető.

A fentiek miatt az áru vagy szolgáltatás eladójának kockázatát a kereskedelmi kockázatok körébe sorolhatjuk: miként általános, hogy egy áruháznál láncnak nyitva szállítanak a beszállítók, pénzükhöz csak jóval az áru eladása után jutnak hozzá, s az áruházlánc csődjének

⁵ E-money szimpózium 2006. október 4. Bodon Ildikó (T-Mobile) és Szentics László (Pannon) előadása

kockázatát viselik, ugyanúgy feltételezhetjük, hogy a mobiltársaságon keresztül értékesítők is kockázatuk tudatában szerződnek. A kártyás telefon tulajdonosának kockázatával azonban foglalkoznunk kell, mivel e milliós felhasználói rétegtől nem várható el, hogy a mobilcég kockázatával tisztában legyen.

Fogyasztóvédelmi szempontból elégségesnek tűnik a mobilcég és az áru vagy szolgáltatás eladója között egy olyan szerződés kötésének előírása, melyben meg van határozva, hogy a szerződést milyen határidővel lehet felmondani. Ez a határidő ne legyen kevesebb, mint például egy hónap, még akkor sem, ha a mobiltársaság a számla kiegyenlítésével késedelembe esik. Valószínűtlen ugyanis, hogy valaki több mint egy hónappal a vásárlás előtt feltölti a mobilját a vásárlás céljából. Egy ilyen kötelező szerződési feltétel előírása természetesen tovább növelné az eladó kockázatát, amely ellen a partner gazdasági helyzetének folyamatos figyelemmel kísérésével lehet védekezni.

Az EU a mobillal történő fizetés szabályozását nem a fenti gondolatmenet alapján tervezi.⁶ A mobilszolgáltatókat is a fizetési intézmények közé kívánják sorolni, és elő kívánják írni, hogy a kártyaegyenlegnek azt a részét, amelyet tapasztalatok szerint vásárlásra fordítanak, a mobiltársaságok meghatározott likvid eszközökben tartsák, s ez a rész egy esetleges csődeljáráskor ne legyen a csődvagyon része.

3.2.5. Saját hálózatban fizetésre használható plasztikkártyák

Egyes üzemanyag-forgalmazó társaságok, vezetékes telefontársaságok, parkolótársaságok értékesítik. Gazdasági indoka lehet a fogyasztó kényelmének fokozása, a kedvezménynyújtás, vagy az értékesítés, számlázás egyszerűsítése. Az üzemanyag-forgalmazó társaságok kártyáin lévő összeg nemcsak üzemanyag-vásárlásra, hanem a töltőállomások shopjaiban kapható egyéb áruk vásárlására is felhasználható. Elképzelhető, hogy a vezetékes szolgáltatók telefonkártyái elektronikus pénztárcaként működjenek, tehát szélesebb körben kerüljenek elfogadásra.

A plasztikkártyák hitelkártyaként és betéti kártyaként is működhetnek. Hitelkártya esetén a vásárló utólag fizet, ebben az esetben a kártyakibocsátó tudatosan vállal üzleti kockázatot ügyfélkörének bővítése érdekében. Betéti kártya esetén, tehát amikor az ügyfél előre fizet, az ügyfélnek kockázata keletkezik. Gondolkodhatunk úgy, hogy a nem-teljesítés kockázata egy szokásos üzleti kockázat, amit nem szükséges külön szabályozni.

Felmerülhet azonban a szabályozás szükségessége, hiszen nagyszámú ügyfélről lehet szó, akiktől nem várható el, hogy például az üzemanyag-forgalmazók gazdasági helyzetét ismerjék. (Hasonló gondolatmenet alapján szabályozzák az utazási irodákat: vagyoni biztosítékkal kell rendelkezniük az utazáskor szükségéghelyzetbe került utasok hazaszállítására, és az előleg, illetve a részvételi díj visszafizetésére.⁷) Ekkor e kibocsátókat is a fizetési intézmények közé kell sorolni.

3.2.6. Parkolás fizetés mobillal

Ez a pénzhelyettesítő nem azonos 2. 4. pontban tárgyalttal, mivel itt a mobiltelefon csak közvetítő eszköz, a pénz nem a mobiltársaságnál van. Működése hasonló a saját hálózatban

⁶ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market and amending Directives 97/7/EC, 2000/12/EC and 2002/65/EC -, Presidency compromise proposal Brussels, August 28. 2006. Article 10/a

⁷ 123/1996. Kormányrendelet az utazásszervező és közvetítő tevékenységről

fizetésre használható plastikkártya betéti kártya változatához, a különbség annyi, hogy ebben az esetben nincs kártya.

Az ügyfél parkolási díj előleget fizet a parkolótársaság ügynökének, a fizetési forgalom lebonyolítójának, az Első Mobil Elszámoló (EME) Zrt-nek. A cég szolgáltatása jelenleg Budapesten és 16 vidéki városban érhető el. A díjfizetés megkezdése és befejezése (tehát az előlegből való felhasználás) SMS üzenettel, vagy hangüzenettel történik. Mivel kisebb összegű fizetésekről van szó, az EME Zrt nem tartja szükségesnek a hagyományos SMS-nél nagyobb biztonságot. A parkolás fizetésekor az ügyfél az előleget költi el.⁸ Mivel azonban az ügyfél nem a parkolótársaságnak fizeti az előleget, biztosítani kell, hogy az előleg akkor is felhasználható legyen, ha az EME esetleg fizetéseképtelenné válik. Meg kell követelni, hogy a parkolótársaság és az EME olyan szerződést kössön, amely előírja, hogy a két társaság közötti szerződés csak meghatározott határidővel (például egy hónap) bontható fel, s e határidőn belül a parkolótársaság az EME fizetéséről szóló közlését akkor is elfogadja, ha az EME az összeget nem utalja át a parkolótársaságnak.

3.2.7. Pontgyűjtő kártyák

Az egyes áruházakhoz, üzemenyagtöltő-hálózatokhoz, légitársaságokhoz való fogyasztói hűséget jutalmaznak a vásárlással arányos pontok jóváírásával, amelyek esetenként a pontgyűjtő hálózathoz csatlakozott egyéb cégeknél is levásárolhatók. Az utóbbi időben egyes bankok is alkalmazzák hitelkártyáik népszerűsítésére. A pontokat plastikkártya (esetenként banki hitelkártya külön chipje) tárolja, tehát szűkebb körben használható elektronikus pénztárcáról is beszélhetnénk, a pontok azonban nem készpénz-befizetéssel keletkeznek.

A kártyák kockázatosak: előfordulhat, hogy a pontok nem válthatók be, vagy nem arra, amire a kártya tulajdonosa szerette volna. Bár a kártyákon esetenként nagyobb, például egy repülőjegynyi érték is lehet, szabályozásuk, felügyelésük nem szükséges, sőt, rendszeridegen lenne. A pontgyűjtő rendszereknek szabályzatuk van, tehát a pontgyűjtés kockázatát a vásárló ismerheti. A pontot kibocsátó kereskedőnek tisztában kell lennie azzal, hogy ha önként vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, presztízse mennyiben csorbul.

3.2.8. Étkezési utalvány, üdülési csekk

Adózási előnyök kihasználását szolgálják. Az előnyök úgy is kihasználhatók lennének, ha az összeg SZJA-csökkentő célokra történő felhasználását az adózó számlákkal igazolja, ez azonban jóval nehezebb lenne, mint az utalványok használata. A munkáltató kifizeti az utalvány értékét az utalvány kibocsátójának, majd – miután az utalványt a munkavállaló elköltötte, - az árut vagy szolgáltatást nyújtó elfogadó az utalványt készpénzre váltja az utalvány kibocsátójánál.

Kockázat, hogy a kibocsátó fizetéseképtelenné válik, s az utalványt nem váltja készpénzre. Az üdülési cseknél e kockázattól nem kell tartanunk, mivel a csekket kibocsátó Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány a Kormány és a szakszervezeti konföderációk által létrehozott közhasznú szervezet, melynek fizetéseképtelensége valószínűtlen. Az étkezési utalványok kibocsátói azonban magáncégek, melyeknél a fizetéseképtelenség előfordulhat. A károsult a munkáltató, a munkavállaló vagy elfogadó is lehet, attól függően, hogy a fizetéseképtelenség bekövetkezésekor az utalvány kinek a birtokában van.

⁸ E-money szimpózium 2006. október 4. Fürst György (EME) előadása

A munkáltatótól és az elfogadótól elvárható, hogy a kibocsátó pénzügyi helyzetéről információval rendelkezzen, s a kockázatot ennek megfelelően kezelje. A munkavállalótól azonban ez nem várható el, ezért őt védeni kell. A védelem módja lehet, hogy az elfogadó vállalja: az utalvány elfogadását csak meghatározott határidővel (például egy hónappal) mondhatja fel, így a munkavállalónak akkor is lehetősége van az utalvány elköltésére, ha a kibocsátó nem fizeti ki. Az is egy lehetséges módja a védelemnek, hogy a munkáltatónak kötelessége az utalványt másik cég utalványára cserélni, ha értéktelenné válik.

Másik megoldás, hogy a kibocsátót fizetési intézménynek minősítjük, s ennek keretében prudenciális követelményeket írunk elő. Ebben az esetben a munkáltató és az elfogadó kockázata is mérséklődik.

3.2.9. Egészségkártyák

Az egészségpénztári költségek egyszerűsítését szolgálják. Két fajtájuk lehetséges. Az egyik esetben az egészségpénztárral kapcsolatban lévő bank egy hitelkártyát bocsát ki, s e kártyával az egészségpénztári költségek is fizethetők. Az egészségpénztár a havi költést a hitelkártya kamatmentes periódusán belül kifizeti a banknak. Ezt a megoldást alkalmazza például a KH Bank leányvállalatával, a KH Egészségpénztárral közösen. Prudenciális követelmény előírása nem szükséges, hiszen a bank és az egészségpénztár felügyelete megoldott, s a kártya használata nem fokozza a kockázatokat.

Másik megoldás, hogy az egészségpénztár egy speciális kártyát bocsát ki, amely csak az ügyfél egészségpénztári számlájához biztosít hozzáférést, s csak azon kereskedők számára, akik szerződtek a pénztárral. Ilyen megoldást alkalmaz például a Dimenzió Egészségpénztár. A pénztár egy szolgáltatót vesz igénybe, a szolgáltató azonban pénzt nem kezel, csak az egyenleget tartja nyilván, a pénzt az egészségpénztár utalja át, saját számlájáról.⁹ Ezért külön prudenciális előírások ebben az esetben sem szükségesek.

Lehetséges azonban olyan megoldás is, hogy az egészségpénztár a tagok egyenlegeit átutalja a szolgáltatónak, s a fizetést közvetlenül a szolgáltató teljesíti. Ebben az esetben a kereskedő számára kockázat, hogy hozzájut-e pénzéhez. Mivel a kereskedőtől nem várható el, hogy a különböző háttérű egészségkártyák között különbséget tudjon tenni, ha a szolgáltató nem bank, fizetési intézménnyé kell minősíteni, s számára (a készülő EU irányelv keretében) prudenciális követelményeket kell előírni.

3.2.10. Mobil bankolás

Nem pénzhelyettesítő, de annak látszik. Lehetőséget biztosít arra, hogy a hitelintézet ügyfele SMS-ben rendelkezzen folyószámlája felett. A hiteles SMS-küldés, és a bankok által történő fogadás informatikai feladat. A rendszerben való részvételhez SIM-kártya csere szükséges. Jelenleg az OTP és a Budapest Bank ügyfelei számára elérhető, de a rendszerhez más bankok is csatlakozhatnak. A T-Mobile és a Budapest Bank co-branded hitelkártyát is forgalmaz. A hitelkártya-igénylés a SIM-kártya cserével együtt a T-Mobile üzleteiben lebonyolítható. A mobilszolgáltató pénzt nem kezel, pénzhelyettesítő nem jön létre.

⁹ <http://www.dimenziocsoport.hu/docs/kartya1-2.pdf>

4. Közgazdasági pénzhelyettesítők

A pénzhelyettesítőknek ez a fajtája a pénz gazdaságélénkítő, illetve hitel funkcióját kívánja kihasználni. Klasszikus pénzhelyettesítő a váltó, ez komplikáltsága, nehézkessége miatt az egész világon visszaszorulóban van, ezért itt is csak megemlítjük. A váltó kivételével a közgazdasági pénzhelyettesítők általában egy kisebb régióban, egy-egy térségben működnek.

4.1. Érdek, ellenérdek

- A közgazdasági pénzhelyettesítők nem könnyítik, inkább nehezítik a pénzforgalmat: a hagyományos készpénz és számlapénz mellett használják őket, ami többlet adminisztrációval jár.
- Egy-egy gazdaságilag nehéz helyzetben lévő térség gazdaságának élénkítését szolgálják.
- Előfordulhat, hogy a térség önkormányzata a pénzhelyettesítő kibocsátásával kamatmentes hitelhez (seigniorage) jut.
- A pénzhelyettesítő kibocsátása keresztezheti az ország nemzeti bankjának érdekeit, s csökkentheti seigniorage-bevételeit.

4.2. Történelmi példák

A pénzhelyettesítőknek a nagy gazdasági válságok alatt, illetve után volt reneszánszuk. A válságok alatt ugyanis az érzékelhető, hogy az áruk, szolgáltatások iránti potenciális kereslet és a potenciális kínálat is jelen van, a tranzakció azonban pénz hiányában nem tud létrejönni.

- 1930-ban egy csődbe jutott bajor szénbánya tulajdonosa munkásait szénutalványokkal fizette. A környékbeli boltokban elfogadták az utalványokat, s beszállítóiknak is utalványokkal kezdtek fizetni. Az utalványokat minden hónapban a szén tárolási költségére hivatkozva egy bélyeggel érvényesíteni kellett. Végül az utalvány eljutott egy olyan szereplőhöz, aki ténylegesen szénre váltotta. 1931-ben már 2000 vállalat bocsátott ki hasonló utalványt, amikor a német jegybank betiltotta a vállalkozást.¹⁰
- 1932 júliusában, a 35%-os munkanélküliséggel küszködő osztrák Wörgl városában az önkormányzat bocsátott ki pénzhelyettesítőt, amellyel közmunkákért fizettek, s amellyel a helyi adókat lehetett leróni. A pénzhelyettesítőt havonta a névérték 1%-ába kerülő bélyeg vásárlásával érvényesíteni kellett, ezért a birtokos érdekelt volt abban, hogy minél hamarabb elköltse. Ennek következtében forgási sebessége 14-szer gyorsabb volt, mint a schillingé. (Klasszikus gazdasági válságok alatt a pénz forgási sebessége csökken a defláció és az óvatossági pénzkereslet növekedése miatt.) A kibocsátott pénzhelyettesítővel azonos értékű schillinget a város a helyi takarékszövetkezetben letétbe helyezett, melyet a takarékszövetkezet helyi vállalkozóknak hitelezett ki. A kísérlet alig több mint egy éve alatt a munkanélküliség a városban 25%-kal csökkent, miközben Ausztriában 14%-kal növekedett. A kísérletet 1933 szeptemberében – amikor már több osztrák város hasonló pénzkibocsátást folytatott - az Osztrák Nemzeti Bank betiltotta.¹¹
- 1932-ben Irving Fisher, a Yale Egyetem tanára, a pénz forgalmi egyenletének megalkotója, a wörgli példa nyomán hasonló rendszerek bevezetését szorgalmazta az USA-ban, s 400 város be is vezetett helyi pénzt. Rooseveltnél tanácsadói jónak tartották az ötletet, de felhívták a figyelmet arra, hogy gazdasági decentralizációhoz

¹⁰ www.transaction.net/money/cc/cc04.html

¹¹ <http://userpage.fu-berlin.de/~roehrigw/woergl/alles.htm>

vezet. Ezért Roosevelt 1933-ban betiltotta a helyi pénzeket, s közvetlenül ezután meghirdette a New Deal-t.

4.3. A WIR Bank

Az 1934-ben, Zürichben alakult a Wirtschaftsring-Genossenschaft (Gazdasági Gyűrű Szövetkezet) azért méltó a külön említésre, mivel az általa létrehozott pénzhelyettesítő még ma is forgalomban van. (Székhelye jelenleg Bázel, hét svájci városban van fiókja.) A szövetkezet tagjai magánszemélyek, kis- és középvállalkozások. A pénzhelyettesítő (CHW) csak számlapénz formájában létezett, s létezik még ma is. A szövetkezet kezdetben két módon bocsátott ki pénzhelyettesítőt.

- A szövetkezet tagjai svájci frankot fizettek be, s 5%-kal több pénzhelyettesítőt kaptak.
- A szövetkezet kamatmentes pénzhelyettesítő hitelt nyújtott. Ez a pénzhelyettesítő-teremtési módszer jelenleg is létezik.

A pénzhelyettesítővel a szövetkezet tagjai egymásnak fizetnek, a pénz iránti keresletet az tartja fenn, hogy a CHW-ben kapott hiteleket visszafizessék. (A CHW-ben kapott hitelt egyébként svájci frankban is vissza lehet fizetni, de a CHW elfogadása pótlólagos forgalmat is generál.)¹²

A szövetkezet működésének első éveiben hitelkihelyezéseinek nem volt eléggé körültekintő, ezért pénzügyi problémái keletkeztek, amit a tagok pótbefizetéseivel oldottak meg. 1936 óta áll a Svájci Bankfelügyelet felügyelete alatt.

Az ezredfordulóig csak CHW-ben hitelezett, azóta CHF-ben is végez tevékenységet. Pénzhelyettesítő hitelállománya 800 millió CHW, CHF hitelállománya már ezt meghaladó. Hatvanezer tagja van. Banki tevékenysége mellett tagjai számára rendszeresen szervez továbbképzéseket, összejöveleket, melyek ösztönzik a tagok egymás közti üzleti kapcsolatait.

A bank tevékenysége ösztönzőleg hat a svájci kis- és középvállalatok egymás közötti forgalmára. A forgalom nagyobb részét CHF-ben számolják el, csak annyi CHW-t fogadnak el egymástól, amennyit tovább tudnak adni. Ez a módszer biztosítja, hogy a CHW nem inflálódik gyorsabban, mint a CHF. A CHW forgási sebessége jelentősen meghaladja a CHF-ét.

A Svájci Bankfelügyelet a WIR-Bankot ugyanúgy felügyeli, mint bármely más hitelintézetet, csupán annyi a különbség, hogy a CHW állományra vonatkozóan a likviditási követelményeket nem kell betartania.

4.4. Jelenlegi pénzhelyettesítők

A pénzhelyettesítők iránti igény a nyolcvanas években éledt újjá. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a nyolcvanas évektől a monetáris politika világméretben irányt váltott: a keynes-i politikát felváltotta a neoliberais, amely a pénz semlegességét hangsúlyozza, egyedüli feladatának az árstabilitást tartja, a pénz gazdaságélénkítő, munkanélküliség csökkentő szerepével nem foglalkozik. (Az irányváltásban különben nagy szerepe volt a most Nobel-díjra jelölt Phelpsnek.)

E pénzhelyettesítők komoly kockázata, hogy a szervezési munkát társadalmi munkában vagy (például az önkormányzat szociális osztályán) kellő szakértelem nélkül végzik, a rendszer

¹² www.reinventingmoney.com, www.wir.ch

motorja egy-egy lelkes aktivista, akinek kilépése az egész rendszert veszélyezteti. Ezért a folyamatosságra nincs garancia. Mivel itt közösségi önszerveződésekről van szó, a kockázatokkal minden résztvevő tisztában van, ezért felügyelet rendszeridegen lenne. (Legfeljebb az adóhivatal és a statisztikai hivatal vizsgálódhat, vajon adózzon-e a pénzhelyettesítőben kapott jövedelem, s a pénzhelyettesítőért végzett munka szerepeljen-e a GDP-ben.)

4.4.1. LETS

1983-ban Kanadában jöttek létre az első LETS (Local Exchange Trading System) rendszerek, amelyek elsősorban az angolszász világban terjedtek el. Az Egyesült Királyságban több mint 450 csoport alakult. A legnagyobb létszámú csoport Ausztráliában, Sidney közelében működik, 1800 tagja van.¹³

A LETS tagjai általában szolgáltatásokat cserélnek egymással: gyermekfelügyelés, takarítás, korrepetálás, kisebb házi javítások. Előfordul, például Minneapolisban egy bevásárlóközpontban, hogy a rendszerbe áruházak is bekapcsolódnak: a pénzhelyettesítőket néhány százalékban elfogadják. Ez voltaképpen árengedmény, ami forgalomnövelő, s egyúttal a kereskedők a közösség összetartásához is hozzájárulnak.

4.4.2. Ithaca hours

A New York állam béli Ithaca városában működő „Ithaca óra” nevű pénzhelyettesítő hasonlít a WIR Bank rendszeréhez, de kevésbé bankszerű. 1 óra 10 USD-t ér. A pénzkibocsátást egy köztisztelőtől személyiségekből álló Circulation Committee ellenőrzi. A pénzhelyettesítő az alábbi módokon kerülhet forgalomba.

- A helyi vállalkozók, akik a pénzhelyettesítőt elfogadják, évente regisztráltatják magukat. A regisztráció díja 20 USD. A regisztrációért 2 óra pénzhelyettesítőt kapnak. 900 helyi vállalkozó szerepel a regiszterben.
- A Circulation Committee kamatmentes kölcsönt vagy adományt nyújt helyi vállalkozóknak, iskoláknak, egyházaknak.
- A rendszer kiadásainak egy részét (pl. pénznyomtatási költség) a pénzhelyettesítőben fizeti.

A pénzhelyettesítőt elfogadó vállalkozók alkalmazottaikat részben órában fizetik. Az órákat helyi boltokban, uszodában lehet levásárolni. Jótékonyági vásárokon is lehet órában fizetni.¹⁴

4.4.3. Szelektív hulladékgyűjtés pénzhelyettesítővel

A braziliai Curitiba szegénynegyedének lakói élelmiszer- és közlekedési utalványokat kapnak a szeméttelre szállított szelektív hulladékért. A jegyeket beváltó kereskedő a jegyekért az önkormányzatnál készpénzt kap, melynek forrása a szelektív hulladék továbbértékesítésének bevétele, s a tisztább környezet miatti egészségügyi megtakarítás. A közlekedési utalványok a városi tömegközlekedésben használhatók fel, s hozzásegítik a szegénynegyed lakóit, hogy munkát találjanak.¹⁵

4.5. Magyar példák

A magyar közösségi kultúrában nagy hagyományokkal rendelkező kaláka virtuális pénzhelyettesítőnek is felfogható. A kalákában végzett munkát számon tartják, s viszonzása

¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Local_Exchange_Trading_Systems, www.freeweb.hu/hunglets/fogalom.htm

¹⁴ www.ithacahours.org

¹⁵ www.transaciton.net/money/cc/cc06.html

szinte kötelező. A magyarországi pénzhelyettesítők ezért vagy városokban jöttek létre, vagy falvakban olyan résztvevőkkel, akik betelepülők, tehát a kalákába nem kapcsolódhattak be.

A kilencvenes években, illetve 2001-ben összesen hat pénzhelyettesítő jött létre, Budapesten, Gödöllőn, Szolnokon, Miskolcon, Tiszalúcon és Bordányban. Az első, az 1994-ben Budapest egy lakótelepén alakult Talentum körnek maximális létszáma 150 fő volt, szolgáltatásokat cseréltek. A körök száma 1999-ben szaporodott, egy, a British Council által, civil szervezetek aktivistái számára szervezett angliai tanulmányút nyomán. A legnagyobb, 300 embert mozgató kör Szolnokon jött létre. Legérdekesebb a Bordányban létrehozott kezdeményezés, amelynek fénykorában 76 tagja volt, akik egymásnak és a falunak szolgáltatásokat nyújtottak. A pénzhelyettesítőt a helyi teleház komputerében tartották nyilván, s a pontokat az egymásnak történt elszámolás mellett ingyen internetezésre lehetett felhasználni.

A körök mára elhaltak a szervezők érdekeltségének megszűnése miatt, vagy azért, mert a tagok úgy döntöttek: már ismerik egymást, s pénzhelyettesítő nélkül is segítenek egymásnak. Egyedül a szolnoki maradt fenn átalakult formában: használtruha-kereskedésként működik.¹⁶

4.6. További lehetőség

A pénzhelyettesítők jelenlegi kínálatában nem szerepel, de bármikor megjelenhet az a lehetőség, hogy az önkormányzat saját beruházásait, vagy a szociális segélyeket egy saját maga által kibocsátott pénzhelyettesítővel fizesse, s e pénzhelyettesítőket a helyi adó fizetésére lehessen felhasználni. Az ilyen pénzhelyettesítő kibocsátásánál arra kell ügyelni, hogy a kibocsátott mennyiség kevesebb legyen, mint a várható helyi adó bevétel. Ha ilyen pénzhelyettesítők kibocsátására igény keletkezne, a kibocsátást az államháztartásról szóló törvényben lehetne szabályozni, s amennyiben szükséges, az ellenőrzéssel az Állami Számvevőszéket vagy a Kormányzati Ellenőrzési Hivatalt kellene megbízni. Elképzelhető azonban, hogy a felügyeletet a PSZÁF-ra bízzák, az itt felhalmozott tapasztalatokra hivatkozva.

---

¹⁶ North, P. : (2006) 'Kaláka and Kör: Green money, mutual aid and transition in Hungary ', in ' Review of International Political Economy'; Vol 13/1 pp 28-52